

Вольга Такарчук (Olga Tokarczuk) (нар. у 1962) – вядомая польская пісьменніца, эсэістка, сцэнарыстка, паэтка. У друку дэбютавала ў 1979 годзе апавяданнем пад псеўданімам Наташа Баравін (Natasza Borowin). А ў 1989 годзе пабачыла свет яе першая кніга – зборнік вершаў “Miasta w lustrach” (“Гарады ў люстэрках”). Дэбютная кніга прозы, раман “Podróż ludzi Księgi” (“Падарожжа людзей-кніг”), выйшла ў 1993 годзе. Летась, у 2008 годзе, за раман “Bieguni” (“Бегуны”) пісьменніца атрымала літаратурную прэмію Nike.

Правек ды іншыя часы (Prawiek i inne czasy) *Урывак з раману*

Час Правеку

Правек – гэта месца, якое знаходзіцца ў цэнтры сусвету.

Прайсці Правек хуткім крокам з поўначы на поўдзень заняло б гадзіну. Гэтаксама з усходу на захад. А калі нехта захачеў бы абысці яго наўкола, павольным крокам, уважліва і ўдумліва ўва ўсё ўглядаючыся – гэта заняло б цэлы дзень. З ранку да вечара.

Паўночную мяжу Правеку ўтварае дарога з Ташава да Кельцаў, рухлівая і небяспечная, бо яна нараджае неспакой падарожжа. Гэтую мяжу ахоўвае анёл Рафаіл.

На поўдні мяжу Правеку вызначае мястэчка Яшкотлі, з касцёлам, прытулкам для састарэлых і нізкімі камянічкамі вакол гразкай плошчы. Месца гэтае – пагрозлівае, бо нараджае прагу ўладарыць і быць падуладным. З боку мястэчка Правек бароніць арханёл Гаўрыіл.

З поўдня на поўнач, ад Яшкотляў да кельцкай дарогі, ідзе Гасцінец, і Правек распасціраецца ад яго на абодва бакі.

Заходняя мяжа Правеку – гэта надрэчныя вільготныя лугі, трохі лесу і палац. Каля палаца знаходзіцца конезавод, адзін-адзіны конь з якога каштуе столькі ж, колькі ўвесь Правек. Коні належаць памешчыку, а лугі – пробашчу. Небяспека заходняй мяжы – западанне ў пыхлівасць. Гэтую мяжу сцеражэ арханёл Міхаіл.

На ўсходзе Правек абмяжоўвае рака Белка, якая аддзяляе ягоныя землі ад земляў Ташава. Пасля Белка звачвае да млына, а мяжа сама бяжыць далей, па выганах, між кустоў алешніку. Небяспека гэтай мяжы – глупства, якое паходзіць з жадання памудрагеліць. Гэтую мяжу вартуе арханёл Урыіл.

У цэнтры Правеку Бог насыпаў гару, на якую штогод злітаюцца хмары хрушчоў. Таму людзі назвалі гэтае ўзвышша Хрушчовай Горкай. Бо справа Бога – ствараць, а справа людзей – называць.

З паўночнага захаду на поўдзень плыве рака Чорная, пад млыном яна зліваецца з Белкай. Чорная – глыбокая і цёмная. Яна цячэ праз лес і адлюстроўвае ягоны зарослы твар. Па Чорнай спывае сухое лісце, а ў ейных бяздоннях змагаюцца за жыццё няўважлівыя жамярыцы. Чорная прарываецца праз карані дрэваў і падмывае лес. Часам на яе цёмнай паверхні закручваюцца віры, бо гэтая рака здольная быць гняўлівай і неўтаймоўнай. Штогод, позняй вясной, яна разліваецца па ксяндзовых лугах і там загарэе на сонцы. Яна дазваляе жахам множыцца тысячамі. Ксёндз змагаецца з ёй усё лета, і штогод, у канцы ліпеня яна літасціва дазваляе сабе вярнуцца ў сваё ручво.

Белка плытка і жвавая. Яна бяжыць шырокім пясчаным рэчышчам і нічога не хавае. Яна празрыстая і чыстая, і ад ейнага жоўтага дна адбіваецца сонца. Яна нагадвае вялікую бліскучую яшчарку. Свавольна пятляючы, яна шмыгае паміж таполяў. Цяжка прадбачыць ейныя хітрыкі. У адзін год яна можа зрабіць выпу з купы алешынаў, а пасля на дзесяцігоддзі адсунецца далёка ад дрэваў. Пясчана і залаціста пабліскаючы, Белка плыве праз пералескі, паплавы і сенажаці.

Пад млыном рэкі яднаюцца. Спачатку яны плывуць побач, нерашучыя, збянтэжаныя жаданай блізкасцю, а пасля ўпадаюць адна ў адну і адна ў адной губляюцца. Рака, што выпывае з гэтага тыгля пад млыном, ужо ані Белка, ані Чорная. Але затое гэтая рака магутная і без цяжкасці круціць кола млына, што меле зерне на хлеб.

Правек ляжыць над абедзвюма рэкамі і над трэцяй, што ствараецца з іх узаемнай пажадлівасці. Рака, што цячэ ад млына, пад якім злучаюцца Белка і Чорная, называецца Ракой і плыве далей, спакойная і дасканалая.

Час Генавэфы

Летам чатырнаццатага году да Міхала прыскакалі два царскія жаўнеры ў светлых мундзірах. Міхал назіраў, як яны набліжаліся з боку Яшкотляў. Спёчнае паветра даносіла іхны смех. Міхал стаяў на парозе ў забеленым мукой балахоне і чакаў, хоць ведаў, чаго яны едуць.

– *Вы хто?* – спыталіся яны.

– *Меня зовут Михаил Юзефович Небесный,* – адказаў Міхал так, як трэба было адказваць.

– *Тогда у нас для вас сюрприз.*

Ён узяў у іх паперку і занёс жонцы. Тая цэлы дзень плакала і збірала Міхала на вайну. Яна так знясілела ад плачу, так пацяжэла, што не магла пераступіць парогу, каб поглядам правесці мужа да моста.

Калі з бульбы абляцелі кветкі, а на іх месцы завязаліся маленькія зялёныя плады, Генавэфа ўпэўнілася, што яна цяжарная. Яна адлічыла на пальцах месяцы і далічылася да першых сенакосаў у канцы траўня. Гэта, напэўна, адбылося менавіта тады. Цяпер яна была ў распачы, што не паспела расказаць Міхалу. Можа, живот, што рос з кожным днём, быў нейкім знакам, што Міхал вернецца, што ён мусіць вярнуцца. Генавэфа сама кіравала млыном, так, як гэта рабіў Міхал. Яна назірала за работнікамі і выдавала распіскі сялянам, якія прывозілі збожжа. Яна прыслухоўвалася да цурчання вады, што рухала жорны, і да гуку машын. Мука асядала на яе валасах і вейках, так што, стоячы ўвечары перад люстэркам, яна бачыла ў ім старую жанчыну. Старая жанчына раздзявалася перад люстэркам і даследавала живот. Яна клалася ў ложка і, нягледзячы на падушкі і ваўняныя шкарпэткі, не магла сагрэцца. А таму як у сон, як у ваду, заўсёды ўваходзяць нагамі, яна доўга не магла заснуць. У выніку ў яе было шмат часу на малітву. Яна пачынала з “Ойча наш”, пасля была “Багародзіца”, а на канец яна пакідала сваю ўлюбёную, сонную малітву да анёла-ахоўніка. Яна прасіла яго пра апеку над Міхалам, бо, напэўна, на вайне патрэбны больш чым адзін анёл-ахоўнік. Пасля гэтай малітвы пераходзіла ў выявы вайны, якія былі простыя і невыразныя, бо Генавэфа не ведала іншага свету, акрамя Правеку, іншых войнаў, акрамя суботніх боек на кірмашы, калі п'яныя мужыкі выходзілі ад Шлёмы. Яны чаплялі адзін аднаго за крысё каптаном, перакульвалі на зямлю і качаліся ў гразі, запэцканыя, брудныя, няшчасныя. Таму Генавэфа ўяўляла сабе вайну як бойку сярод гразі, калюжынаў і смецця, бойку, у якой усё вырашаецца адразу, адным махам. І таму яе дзівіла, што вайна трывае так доўга.

Часам, калі яна ішла ў мястэчка набыць тое-сёе, то прыслухоўвалася да людскіх размоваў.

– Цар мацнейшы за немца, – казалі людзі.

Альбо:

– На Каляды вайна скончыцца.

Але вайна не скончылася ні на гэтыя Каляды, ні на адны з чатырох наступных.

Перад самымі святамі Генавэфа выбралася на закупы ў Яшкотлі. Праходзячы па мосце, яна пабачыла дзяўчыну, што ішла ўздоўж ракі. Дзяўчына была босая і бедна апранутая. Яе голыя ногі смела зарываліся ў снег і пакідалі глыбокія дробныя сляды. Генавэфа скаланулася і прыпынілася. Яна паглядзела зверху на дзяўчыну і знайшла ў торбачцы капейку. Дзяўчына падняла позірк і іх вочы сустрэліся. Манета ўпала ў снег. Дзяўчына ўсміхнулася, але ў гэтай усмешцы не было ні падзякі, ні сімпатыі. Паказаліся вялікія белыя зубы, бліснулі зялёныя вочы.

– Гэта табе, – сказала Генавэфа.

Дзяўчына села на кукішкі і пальцам далікатна выцягнула са снегу манету, пасля адварнулася і моўчкі пайшла далей.

Яшкотлі выглядалі так, быццам у іх адабралі колеры. Усё было чорным, белым і шэрым. На плошчы купкамі стаялі мужчыны і гаманілі пра вайну. Гары знішчаныя, а маёмасць іх жыхароў валяецца на вуліцы. Людзі ўцякаюць ад куляў. Брат шукае брата. Невядома, хто горшы – маскаль ці немец. Немцы труцяць газам, ад якога лопаюцца вочы. Перад жнівом будзе голад. Вайна – гэта першая бяда, за ёй будуць наступныя.

Генавэфа абмінула купы конскага гною, які растапіў снег перад крамаю Шэнберта. На фанеры, прыбітай да дзвярэй, было напісана:

ГАСПАДАРЧЫЯ ТАВАРЫ

Шэнберт і К.

У нашай краме толькі першаякаснае

Мыла для прання

Фарбы для бялізны

Крухмал пшанічны і рысавы

Алей свечкі запалкі

Парашок для знішчэння інсектаў

Раптам ёй зрабілася блага ад словаў “парашок для знішчэння інсектаў”. Яна падумала пра той газ, які ўжываюць немцы і ад якога лопаюцца вочы. Ці адчуваюць прусакі тое самае, калі іх пасыпаюць парашком Шэнберта? Яна колькі разоў глыбока ўздыхнула, каб не званітаваць.

– Я вас слухаю, – спеўна прамовіла маладая жанчына на апошніх тэрмінах цяжарнасці. Яна паглядзела на живот Генавэфы і ўсміхнулася.

Генавэфа папрасіла газы, запалак, мыла і новую рысавую шчотку. Правяла пальцам па вострым шчацінні.

– Трэба наводзіць парадак перад святамі. Мыць падлогу, фіранкі, вычышчаць печ.

– У нас таксама зараз свята. Асвятчэнне Храму. Вы з Правеку, так? З млына? Я вас ведаю.

– Цяпер мы абедзве ведаем адна адну. Калі ў вас тэрмін?

– У лютым.

– У мяне таксама ў лютым.

Пані Шэнберт пачала раскладаць на прылаўку кавалкі шэрага мыла.

– Вы не задумваліся пра тое, чаму мы, дурніцы, нараджаем, калі тут навокал вайна?

– Напэўна, Бог...

– Бог, Бог... Гэта добры бухгалтар, які сочыць за слупкамі “вінен” і “мае”. Мусіць быць баланс. Што згубіцца, тое народзіцца... А вы, напэўна, на сына такая ладная.

Генавэфа падняла кошык.

– Мне трэба дачка, бо муж на вайне, а хлопца без бацькі дрэнна выхоўваць.

Пані Шэнберт выйшла з-за прылаўка і праводзіла Генавэфу да дзвярэй.

– Нам увогуле патрэбныя дочки. Калі б усе разам пачалі нараджаць толькі дачок, на свеце быў бы мір.

Яны абедзве рассмяліся.

Час Місінага анёла

Анёл бачыў народзіны Місі зусім інакш, чым павітуха Талюха. Анёл увогуле ўсё бачыць інакш. Анёлы спасцігаюць свет не праз фізічныя формы, якія яны ствараюць і самі ж знішчаюць, а праз значэнні і душы гэтых формаў.

Анёл, прыстаўлены Богам да Місі, бачыў збалелае і скурчанае цела, якое калыхалася, быццам рыззё, – гэта было цела Генавэфы, якая нараджала Місю. А Місю анёл бачыў як свежую, ясную і пустую прастору, у якой праз хвіліну з'явіцца агаломшаная, напаяпрытомная душа. Калі дзіця расплюшчыла вочы, анёл-ахоўнік падзякаваў Усявышняму. Пасля позірк анёла і позірк чалавека сустрэліся першы раз і анёл задрыжэў так, як можа задрыжэць анёл, што не мае цела.

Анёл прыняў Місю на гэты свет за плячыма павітухі: ён ачышчаў ёй прастору для жыцця, паказваў яе іншым анёлам і Ўсявышняму, а яго бесцялесныя вусны шапталі: “Глядзіце, глядзіце, вось мая душачка”. Яго перапаўняла нязвыклая анельская чуласць, мілоснае спачуванне – адзінае пачуццё, якое перажываюць анёлы. Бо Творца не даў ім ні інстынктаў, ні эмоцыяў, ні патрэбаў. Калі б яны атрымалі ўсё гэта, то не былі б духоўнымі істотамі. Адзіны інстынкт, які ёсць у анёлаў, гэта інстынкт спачування. Адзінае пачуццё анёлаў: бясконцае, цяжкае, як купал неба, спачуванне.

Цяпер анёл пабачыў Талюху, якая абмывала дзіця цёплай вадой і абцірала мяккай фланэлькай. Пасля ён паглядзеў у пачырванелыя ад напругі вочы Генавэфы.

Ён углядаўся ў падзеі, як у цяжучую ваду. Яны не цікавілі яго самі сабою, не абыходзілі, бо ён ведаў, адкуль і куды яны плывуць, ведаў іхны пачатак і канец. Ён бачыў плынь падзеяў, падобных і непадобных адна да адной, блізкіх і аддаленых у часе, падзеяў, якія вынікалі адна з адной альбо былі цалкам незалежныя. Але гэта для яго таксама нічога не значыла.

Падзеі для анёлаў – гэта нешта накшталт сну ці фільму без пачатку і без канца. Анёлы не могуць быць у іх уцягнутыя, ім падзеі ні на што не патрэбныя. Чалавек жа навучаецца ад свету, ад падзеяў, атрымлівае веды пра свет і пра самога сябе, адлюстроўваецца ў падзеях, вызначае свае межы, магчымасці, дае сабе імя. Анёл нічога не павінен чэрпаць звонку, ён усё пазнае праз сябе, ён змяшчае ў сабе ўсе веды пра свет і самога сябе – такім стварыў яго Бог.

У анёла няма розуму, падобнага да чалавечага. Ён не разважае, не робіць высноваў. не думае лагічна. Некаторым людзям анёл падаўся б бязглуздым. Але анёл ад пачатку носіць у сабе плод з дрэва пазнання, чыстую веду, якую можа ўзбагаціць толькі простае перажыванне. Гэта розум, пазбаўлены разважання, а разам з тым памылак і наступнай боязі, розум без перадузятасці, якая паходзіць ад хібнага спасціжэння. Але, як і ўсе іншыя рэчы, створаныя Госпадам, анёлы зменлівыя. Гэта тлумачыць, чаму анёл Місі так часта адсутнічаў менавіта тады, калі быў ёй неабходны.

Анёл Місі, калі яго не было, адводзіў позірк ад зямнога свету і глядзеў на іншых анёлаў і іншыя светы, вышэйшыя і ніжэйшыя, нададзеныя кожнай рэчы на свеце, кожнаму зверу і расліне. Ён бачыў велізарную лесвіцу быцця ў – нязвычайную спаруду і змешчаныя ў ёй Восем Светаў, і бачыў Творцу, засяроджанага на стварэнні. Але памыляўся б той, хто падумаў бы, што анёл Місі разглядаў аблічча Госпада. Анёл бачыў больш, чым чалавек, але не ўсё.

Звяртаючыся думкамі да іншых светаў, анёл з цяжкасцю засяроджваў увагу на свеце Місі, які гэтаксама, як і ў іншых людзей і жывёлаў, быў цёмны і поўны пакутаў, як мутная, зарослая раскаю, сажалка.

Час Калоскі

Тая босая дзяўчына, якой Генавэфа дала капейку, звалася Калоска.

Калоска з'явілася ў Правеку ў ліпені ці жніўні. Людзі далі ёй гэтае імя, бо яна збірала пакінутыя на пожнях каласкі і пякла іх на вогнішчы. Пасля, восенню, яна крала бульбу, а калі ў лістападзе палі пусцелі, пераседжвала халады ў карчме. Часам той-сёй прастаўляў ёй гарэлкі, часам даваў акраец хлеба з салам. Але людзі неахвотныя аддаваць штосьці за нішто, асабліва ў карчме, таму Калоска пачала прадаваць сябе. Нападпітку, разагрэтая гарэлкай, яна выходзіла з мужчынамі на двор і аддавалася ім за колца кілбасы. А таму як яна была адзіная маладая і так лёгка даступная жанчына ў наваколлі, мужыкі круціліся вакол яе, як сабакі.

Калоска была дужая і мажная. У яе былі светлыя валасы і светлая скура, якой не здолела прыпаліць сонца. Яна заўсёды бессаромна глядзела проста ў твар. Вочы ў яе былі зялёныя, і адно з іх злёгка ўцякала ўбок. Мужчыны, якія бралі Калоску ў кустах, заўсёды адчувалі сябе ніякавата. Яны зашпільвалі штаны і вярталіся ў духату шынка з расчырванелымі тварамі. Калоска ніколі не хацела легчы, як Бог загадаў. Яна казала:

– Чаму я мушу ляжаць пад табой? Я табе роўная.

Яна лічыла за лепшае абAPERціся на дрэва ці драўляную сцяну шынка і закідвала спадніцу сабе на плечы. Яе дупка свяцілася ў цемрадзі, як поўня.

Вось так Калоска вивучала свет.

Ёсць два віды навукі. Звонку і знутры. Першы лічыцца найлепшым ці нават адзіным. Людзі вучацца праз далёкія падарожжы, разглядванне, чытанне, універсітэты, лекцыі – вучацца дзякуючы таму, што здараецца па-за імі. Чалавек – істота неразумная і мусіць вучыцца. Ён наляпляе на сябе веды, збірае іх, як пчала, атрымлівае іх усё больш, выкарыстоўвае і перапрацоўвае. Але тое ўсярэдзіне, што “неразумнае” і патрабуе навучання, – яно не змяняецца.

Калоска вучылася праз засвойванне звонку да сярэдзіны.

Веда, якой чалавек хутка абрастае, нічога ў ім не змяняе, ці змяняе яго толькі вонкава, з выгляду, адно ўбранне змяняе на другое. А вось той, хто навучаецца праз забіранне ў сябе, перажывае няспынныя змены, бо ўвасабляе ў сваёй істоце тое, чаму ён вучыцца.

Так Калоска праз убіранне ў сябе брудных, смярдзючых мужыкоў з Правеку і наваколя рабілася імі, яна бывала п'яная, гэтаксама як яны,

гэтаксама як яны перапужаная вайной, гэтаксама як яны распаленая. Мала таго, убіраючы іх у сябе ў кустах за карчмой, Калоска ўбірала ў сябе іхных жонак, іхных дзяцей, іхныя драўляныя, душныя і смярдзючыя хаціны вакол Хрушчовай Горкі. У пэўнай ступені яна ўбірала ў сябе ўсю вёску, кожны вясковы боль і кожную надзею.

Такімі былі ўніверсітэты Калоскі. А ейным дыпломам стаўся живот, які ўсё павялічваўся.

Пра лёс Калоскі даведалася памешчыца Папельская і загадала прывесці яе ў палац. Памешчыца паглядзела на той вялікі живот:

– Днямі ты павінная нарадзіць. Як думаеш пракарміцца? Я навучу цябе жыць і гатаваць. Ты зможаш нават працаваць у пральні. Хто знае, можа, усё добра складзецца, і ты зможаш пакінуць дзіця пры сабе.

Аднак калі памешчыца ўбачыла вочы і бессаромны позірк дзяўчыны, які смела перасоўваўся па карцінах, мэблі і абіўцы, яна завагалася. Калі ж той позірк праслізнуў па нявінных тварах ейных сыноў і дачкі, яна змяніла тон.

– Дапамагаць блізім у патрэбе – гэта наш абавязак. Але блізкія мусяць жадаць дапамогі. Я займаюся акурат такой дапамогай. Я ўтрымліваю прытулак у Яшкотлях. Ты можаш аддаць туды дзіця, там чыста і вельмі міла.

Слова “прытулак” прыцягнула ўвагу Калоскі. Яна паглядзела на памешчыцу. Пані Папельская адчула сябе больш упэўнена.

– Я раздаю адзенне і ежу ў нішчымную пару пераджніва. Людзі не хочуць, каб ты тут была. Ты правакуеш замяшанне і разбэшчанасць нораваў. Ты сябе дрэнна паводзіш і мусіш адсюль сысці.

– А хіба я не магу знаходзіцца, дзе хачу?

– Гэта ўсё маё, гэта мая зямля і мае лясы.

Калоска адкрыла ў шырокай усмешцы белыя зубы.

– Усё тваё? Ты – бедная, дробная, худая сука...

Твар памешчыцы Папельскай застыў.

– Выйдзі, – спакойна сказала памешчыца.

Калоска павярнулася і было чуваць, як яе босыя ногі пляскаюць па паркеце.

– Ты курва, – сказала ёй Франіха, прыбірачка ў палацы, муж якой летам шалеў па Калосцы, і ўдарыла яе па твары.

Калі Калоска, перавальваючыся, ішла па грубым жвіры пад'езнай дарогі, ёй услед з даху засвіталі цесляры. Тады яна задзёрла спадніцу і паказала ім голую дупу.

Яна прыпынілася за паркам і хвіліну вырашала, куды ісці.

З правага боку былі Яшкотлі, з левага – лес. Яе цягнуў лес. Як толькі яна апынулася сярод дрэваў, адразу ж адчула, што ўсё пахне іначай: мацней, выразней. Яна ішла ў бок пакінутага дома на Выдымачы, дзе часам начавала. Дом застаўся ад нейкага спаленага пасялення, цяпер вакол яго рос лес. Яе апухлыя ад цяжарнасці і спёкі ногі не адчувалі цвёрдых шышак. Каля ракі яна пачула, як разліўся першы, чужы ейнаму целу боль. Паволі яе пачала ахопліваць паніка. “Я памру, я зараз памру, бо няма нікога, хто б мне дапамог”, – спалохана думала яна. Яна стала на сярэдзіне Чорнай і не жадала зрабіць далей ані кроку. Халодная вада абмывала ёй ногі і падчарэўе. З вады яна заўважыла зайца, які хаваўся пад папараццю. Пазайздросціла яму. Ubачыла рыбу, што пятляла паміж каранёў дрэва. Пазайздросціла ёй. Ubачыла яшчарку, якая запаўзла на камень. І ёй таксама пазайздросціла. Ізноў адчула боль, гэтым разам мацнейшы, жахлівейшы. “Памру, – падумала яна, – цяпер проста памру. Пачну радзіць і ніхто мне не дапаможа”. Яна хацела легчы ў папараці над ракой, бо ёй былі неабходныя прахалода і цемрадзь, але насуперак свайму целу пайшла далей.

Разбураны дом на Выдымачы складаўся з чатырох сценаў і кавалка даху. Унутры ляжаў друз, парослы жыгучкай. Смярдзела вільгаццю. Па сценах поўзалі сляпыя слімакі. Калоска зрывала вялікія лісты дзядоўніку і высцілала сабе логвішча. Боль вяртаўся ўсё больш нясцерпнымі хвалямі. Калі ў адзін момант ён зрабіўся такім, што немагчыма было трываць, Калоска зразумела, што мусіць учыніць нешта, каб выпхнуць яго з сябе, выкінуць на жыгучку і лісты дзядоўніку. Яна сціснула зубы і пачала тужыцца. “Боль выйдзе стуль, кудою ўвайшоў”, – падумала Калоска і села на зямлю. Узняла спадніцу. Не пабачыла нічога асаблівага: сцяна жывата і сцэгны. Цела ўсё яшчэ было сціснутае, замкнёнае. Тады Калоска паспрабавала ў сябе зазірнуць, але ёй перашкаджаў живот. Пальцамі, што дрыжэлі ад болю, яна намацала тое месца, праз якое дзіця мусіла выйсці з яе. Кончыкамі пальцаў яна намацвала

распухлы сорам, жорсткія лабковыя валасы, але ейная прамежнасць не адчувала дотыку. Калоска дакраналася да сябе, як да чагосьці чужога, быццам да рэчы.

Боль мацнеў і засціў розум. Думкі рваліся, быццам сатлелая тканіна. Словы і паняцці распадаліся, уцягваліся ў зямлю. Набрынялае родамі цела забрала сабе ўсю ўладу. А таму як чалавечае цела жыве вобразамі, яны залілі напаяпрытомны Калосчын розум.

Калосцы здавалася, што яна родзіць у касцёле, на халоднай падлозе, перад абразамі. Яна чула ціхамірнае гучанне арганаў. Пасля ёй здавалася, што яна і ёсць тымі арганамі і яна грае, што ў ёй мноства гукаў, і калі яна пажадае, то можа ўсе іх разам з сябе выгукнуць. Яна адчула сябе ўсёмагутнай і неадольнай. Але адразу яе ўсёмагутнасць знявечыла муха, звычайнае гудзенне вялікай фіялетавай мухі над ейным вухам. Боль ударыў Калоску з новаю сілай. “Я памру, памру”, – стагнала яна. “Я не памру, не памру”, – стагнала яна праз хвіліну. Пот злепліваў ёй павекі і раз’ядаў вочы. Яна пачала рыдаць. Падперлася рукамі і пачала адчайна тужыцца. Пасля гэтага намагання яна адчула палёжку. Нешта хлюпнула і выскачыла з яе. Цяпер Калоска была раскрытая. Яна асела на лісты дзядоўніку і пачала шукаць сярод іх дзіця, але нічога там не было, толькі цёплая вада. Тады Калоска сабрала ўсе сілы і зноў пачала тужыцца. Яна сціскала павекі і тужылася. Пераводзіла дых і тужылася. Плакала і глядзела ўгару. Паміж струхлелых дошак віднелася бясхмарнае неба. І там яна пабачыла сваё дзіця. Дзіця няўпэўнена паднялося і стала на ногі. Яно паглядзела на яе так, як ніхто яшчэ не глядзеў: з велізарнай, невымоўнай любоўю. Гэта быў хлопчык. Ён падняў з зямлі галінку і тая ператварылася ў маленькага вужаку. Калоска была шчаслівая. Яна прылягла на лісты дзядоўніку і правалілася ў нейкую цёмную студню. Вярнуліся думкі, яны спакойна, зграбна праплывалі праз яе розум. “Але ж у доме ёсць студня. І ў студні ёсць вада. Я пасялюся ў студні, бо ў ёй прахалодна і вільготна. У студнях гуляюцца дзеці. А слімакі знаходзяць зрок. Там даспявае збожжа. Мне будзе чым карміць дзіця. Дзе дзіця?”

Яна расплюшчыла вочы і з жахам адчула, што час спыніўся. Што няма ніякага дзіцяці.

Ізноў прыйшоў боль і Калоска пачала крычаць. Яна крычала так голасна, што аж затрэсліся сцены разбуранага дома і перапалашыліся птушкі, а людзі, што граблі сена на лугах, узнялі галовы і перажагнеліся. Калоска папярхнулася тым крыкам і праглынула яго. Цяпер яна крычала ўнутар, у сябе. Ейны крык быў такі магутны, што жывот варухнуўся. Калоска адчула між ног нешта новае і чужое. Яна ўзнялася на руках і паглядзела ў твар

свайму дзіцяці. Ягонья вочы былі балесна сціснутыя. Калоска патужылася яшчэ раз і дзіця нарадзілася. Трасучыся ад знясілення, яна паспрабавала ўзяць яго на рукі, але ейныя далоні не траплялі ў той вобраз, які бачылі вочы. Не зважаючы на гэта, яна ўздыхнула з палёгкай і дазволіла сабе саслізнуць кудысьці ў цемрадзь.

Калі яна абудзілася, то пабачыла каля сябе дзіця: скурчанае і мёртвае. Яна паспрабавала даць яму грудзі. Яе грудзі былі большыя за дзіця і балесна жывыя. Над ёй кружылі мухі.

Увесь час ад поўдня да вечара Калоска намагалася заахвоціць дзіця да смактання. Пад вечар боль вярнуўся і Калоска нарадзіла паслед. Потым ізноў заснула. Ува сне яна карміла дзіця не малаком, а вадой з Чорнай. Дзіця было зданню, якая сядзе на грудзі і высмоктвае з чалавека жыццё. Яно жадала крыві. Сон Калоскі рабіўся ўсё больш неспакойны і цяжкі, але яна не магла ад яго абудзіцца. У ім з'явілася жанчына, велізарная, як дрэва. Калоска бачыла яе дакладна, кожную дэталю яе твару, фрызуры, убрання. У той жанчыны былі кучаравыя чорныя валасы, як у габрэйкі з крамы, і незвычайна выразны твар. Калосцы яна здалася прыўкраснай. І Калоска зажадала яе ўсім сваім целам, але гэта не было тое жаданне, якое яна ведала, якое ў нізе жывата, паміж ног; яно выплівала аднекуль з сярэдзіны цела, з месца над жыватом, блізкага да сэрца. Магутная жанчына нахілілася і пагладзіла яе па шчацэ. Калоска зблізу паглядзела ёй у вочы і ўбачыла ў іх нешта, пра што да гэтага часу не ведала і нават не думала, што такое існуе. “Ты мая”, – сказала вялізная жанчына, гладзячы Калоску па шыі і набрынялых грудзях. Там, дзе ейныя пальцы дакраналіся да Калоскі, яе цела рабілася шчаслівым і немяротным. Калоска ўся, кавалачак за кавалачкам, аддавалася гэтаму дотыку. Пасля вялікая жанчына ўзяла яе на рукі і прытуліла да грудзей. Калоска патрэсканымі вуснамі знайшла смочку. Яна пахла звярынаю поўсцю, рамонкамі і рутай. Калоска піла і піла.

У ейным сне грывнуў гром і раптам яна ўбачыла, што ўсё яшчэ ляжыць у разбуранай хаце на лістах дзядоўніку. Вакол было шэра. Яна не ведала, ці гэта світанак, ці сутонне. Другі раз недзе вельмі блізка ўдарыў пярун і праз секунду з неба абрынулася навальніца, якая заглушыла наступныя громы. Вада лілася праз няшчыльныя дошкі даху і змывала з Калоскі кроў і пот, халадзіла распалены лоб, паіла і карміла. Калоска піла вадку проста з неба.

Калі ўзышло сонца, яна выпаўзла з халупы і пачала капаць, выцягваючы з зямлі пераплеценыя карані. Зямля была мяккая і падатлівая, быццам хацела дапамагчы ёй у пахаванні. На няроўнае дно ямы яна паклала цела немаўляці.

Пасля яна доўга выраўноўвала зямлю на гэтай магілцы, а калі ўзняла позірк і паглядзела вакол, усё было іншым. Гэта ўжо не быў свет, які складаўся з прадметаў, рэчаў, з'яваў, якія існуюць побач. Цяпер тое, што бачыла Калоска, зрабілася адною камлыгай, адной вялікай жывёлай альбо адным вялікім чалавекам, які ўвасобіўся ў розныя постаці, каб выпяваць, паміраць і адраджацца. Усё вакол Калоскі было адным целам і яна сама была часткай гэтага вялікага цела – велізарнага і нечувана ўсёмагутнага. У кожным руху, у кожным гуку праяўлялася гэтая магутнасць, якая адно толькі воляй стварала нешта з нічога, і змяняла нешта ў нішто.

У Калоскі закруцілася галава і яна абаперлася рукамі на паваленую сценку. Само ўгляданне п'яніла яе, нібыта гарэлка, муціла ў галаве і абуджала недзе ў жываце смех. Быццам усё было такім, як заўсёды: за невялікім зялёным лужком, праз які бегла пячаная дарога, рос хваёвы лес, парослы з краю ляшчынаю. Лёгкі ветрык варушыў траву і лісце, недзе стракатаў конік і гулі мухі. І больш нічога. Але Калоска бачыла цяпер, якім чынам конік павязаны з небам і што ўтрымлівае ляшчыны пры лясной дарозе. Яна бачыла яшчэ больш. Бачыла сілу, якая пранікае паўсюль, разумела ейную дзейнасць. Бачыла абрысы іншых светаў і іншых часоў, распасцёртыя над і пад нашым. А таксама бачыла рэчы, якія нельга акрэсліць словамі.

Час Генавэфы

Вайна нарабіла ў свеце непарадку. Згарэў лес на Прыймах, казакі застрэлілі сына Херувімаў, не ставала мужчын, не было каму касіць палі, не было чаго есці.

Памешчык Папельскі з Яшкотляў спакаваў манаткі і на некалькі месяцаў знік. Пасля вярнуўся. Казакі абрабавалі ягоны дом і сутарэнні. Выпілі стогадовыя віны. Стары Боскі, які бачыў гэта, казаў, што адно віно было такое старое, што яго кроілі штыком, як жэле.

Генавэфа даглядала млын, пакуль ён яшчэ працаваў. Уставала на досвітку і сачыла за ўсімі. Пільнавала, ці ніхто не спазніўся на працу. А калі ўсё пачынала працаваць рытмічна і шумна, Генавэфа адчувала, як раптоўна наплывае цёплая, бы малако, хваля палёгкі. Было бяспечна. Яна вярталася дадому і рабіла сняданак для Місі.

Увесну сямнаццатага году млын стаў. Не было чаго малоць – людзі з'елі ўсе запасы збожжа. Пправеку не ставала знаёмага шуму. Млын быў маторам,

які падганяў свет, механізмам, што прымушаў яго рухацца. Цяпер было чуваць толькі шум Ракі. Яе сіла прамінала дарэмна. Генавэфа хадзіла па пустым млыне і плакала. Яна бадзялася, як прывід, як белая, засыпаная мукой панна. Вечарамі яна сядзела на прыступках дома і глядзела на млын. Ён сніўся ёй уначы. У снах млын быў караблём з белымі ветразямі, якія яна бачыла ў кніжках. У ягоным драўляным корпусе рухаліся туды-сюды велізарныя, тлустыя ад змазкі поршні. Ён дыхаў і соп. З ягонага нутра шугала гарачынёй. Генавэфа прагнула яго. Яна абуджалася ад такіх сноў спатнелая і неспакойная. Калі ўжо світала, яна ўставала і, прысеўшы за стол, вышывала сурвэтку.

Падчас эпідэміі халеры ў васьмнаццатым годзе, калі зааралі межы вёскі, да млына прыйшла Калоска. Генавэфа бачыла, як яна кружыць вакол, зазірае ў вокны. Выглядала яна знясіленай. Была худая і здавалася вельмі высокай. Яе светлыя валасы пашарэлі і ўкрывалі плечы, быццам брудная хустка. Адзежа на ёй была падраная.

Генавэфа разглядала яе з кухні, а калі Калоска зазірнула ў акно, адхіснулася. Яна баялася Калоскі. Усе баяліся Калоскі. Калоска была шалёная, а можа і хворая. Яна вярзла глупствы, праклінала. Цяпер, кружачы вакол млына, яна выглядала, як галодная сука.

Генавэфа паглядзела на абраз Маці Божай Яшкотлеўскай, перажагналася і выйшла з дома.

Калоска павярнулася да яе і Генавэфа скаланулася. Такі страшны позірк быў у гэтай жанчыны.

– Пусці мяне ў млын, – сказала яна.

Генавэфа вярнулася ў хату па ключ. Без словаў адчыніла дзверы.

Калоска, апярэдзіўшы яе, увайшла ў халодны цень і адразу ўкленчыла, каб сабраць адзінкавыя параскіданыя зярняткі, кавалкі пылу, які раней быў мукой. Яна зграбала худымі пальцамі зярняты і высыпала іх у рот.

Генавэфа ішла за ёй крок у крок. Сагнутая постаць Калоскі зверху выглядала як купка лахmanoў. Калі Калоска насыцілася зернем, яна села на зямлю і пачала плакаць. Слёзы сцякалі па яе брудным твары. А яна заплюшчыла вочы і ўсміхалася. Генавэфе нешта сціснула горла. Дзе яна жыве? Ці ёсць у яе хто блізкі? Што яна рабіла на Раство? Што ела? Генавэфа пабачыла, якое крохкае цяпер яе цела і згадала Калоску перад вайной. Тады

тая была мажнай, прыгожай дзяўчынай. Цяпер Генавэфа глядзела на яе голыя параненыя ногі з цвёрдымі, не раўнуючы звярыныя кіпцюры, пазногцямі. Працягнула руку да шэрых валасоў. Тады Калоска расплюшчыла вочы і паглядзела проста ў вочы Генавэфы, нават не ў вочы, а проста ў душу, у самую сярэдзіну. Генавэфа адняла далонь. Гэта не былі вочы чалавека. Яна выбегла на двор і з палёгкай убачыла свой дом, мальвы, сукенку Місі, што мільгацела сярод агрэсту, фіранкі. Яна ўзяла ў хаце бохан хлеба і вярнулася да млына.

Калоска вынырнула з цемрадзі расчыненых дзвярэй з клуначкам, поўным зерня. Яна паглядзела на нешта за плячыма Генавэфы і яе твар пасвятлеў.

– Гарэзніца, – сказала яна Місі, якая падышла да плоту.

– А што з тваім дзіцём?

– Памерла.

Генавэфа на выцягнутых руках падала ёй бохан хлеба, але Калоска падышла да яе вельмі блізка і, беручы бохан, прыпала вуснамі да яе вуснаў. Генавэфа вырвалася і адскочыла. Калоска засмяялася і паклала бохан у клуначак. Міся пачала плакаць.

– Не плач, гарэзніца, твой татка ўжо ідзе да цябе, – вымавіла Калоска і пайшла ў бок вёскі.

Генавэфа церла вусны фартухом так, што яны пацямнелі.

У той вечар ёй цяжка было заснуць. Калоска не магла памыляцца. Калоска знала будучыню, усе пра гэта ведалі.

І з наступнага дня Генавэфа пачала чакаць. Але не так, як дагэтуль. Цяпер яна чакала з гадзіны на гадзіну. Клала бульбу пад пярыну, каб хутка не астыла. Слала ложак. Налівала ваду ў міску для галення. Раскладала на крэсле Міхалаву адзежу. Чакала так, быццам Міхал пайшоў у Яшкотлі па тытунь і хутка мусіў вярнуцца.

Яна чакала так цэлае лета, і восень, і зіму. Не аддалялася ад дома, не хадзіла ў касцёл. У лютым вярнуўся памешчык Папельскі і млын запрацаваў. Адкуль у яго было збожжа на памол, невядома. А яшчэ ён пазычаў сялянам

зерне на пасевы. У Серафімаў нарадзілася дзіця, дзяўчынка, і ўсе вырашылі, што гэта прыкмета канца вайны.

Генавэфа мусіла наняць на млын новых людзей, бо шмат тых, хто працаваў раней, з вайны не вярнуліся. Памешчык парэкамендаваў ёй у памочнікі і кіраўнікі Нядзелю з Волі. Нядзеля быў хуткі і салідны. Ён завіхаўся паміж верхам і нізам, пакрыкваў на мужыкоў. Крэйдаў запісваў на сцяне колькасць перамеленых мяхоў. Калі на млын прыходзіла Генавэфа, Нядзеля варушыўся яшчэ хутчэй і крычаў яшчэ гучней. Пры гэтым ён пагладжваў малюсенькія вусікі, якія нічым не нагадвалі пышныя вусы Міхала.

Генавэфа неахвотна хадзіла наверх. Толькі ў справах сапраўды неабходных – памылка ў запісах, затрымка машынаў.

Аднойчы, калі яна шукала Нядзелю, то ўбачыла хлопцаў, якія насілі мяхі. Яны былі голыя да поясу, а торсы іх былі запарошаныя мукой, як вялікія калачы. Яны здаваліся аднолькавымі, бо галовы ім засланялі мяхі. Яна не бачыла ў іх маладога Серафіма альбо Маляка, толькі мужчынаў. Голыя торсы прыцягвалі ейны позірк, абуджалі неспакой. Яна мусіла адварнуцца і глядзець некуды ў іншы бок.

Аднойчы Нядзеля прыйшоў з габрэйскім хлопцам. Хлопец быў вельмі малады. Выглядаў не больш чым на сямнаццаць гадоў. У яго былі цёмныя вочы і чорныя кучаравыя валасы. Генавэфа ўбачыла ягоныя вусны – вялікія, прыгожа акрэсленай формы, цямнейшыя за ўсе тыя, якія знала.

– Я наняў яшчэ аднаго, – сказаў Нядзеля і загадаў хлопцу далучыцца да грузчыкаў.

Генавэфа размаўляла з Нядзелем няўважліва, а калі ён адышоў, знайшла нагоду, каб застацца яшчэ. Яна бачыла, як хлопец зняў палатняную кашулю, акуратна склаў і перакінуў праз парэнчы сходаў. Яе ўзрушыў від яго аголенай грудзіны – шчуплай, але ў ладных цягліцах, і смуглявай скуры, пад якой пульсавала кроў і білася сэрца. Яна вярнулася дадому, але з тае пары часта знаходзіла нагоду зайсці ў браму, дзе прымалі і аддавалі мяхі з зернем ці мукой. Альбо яна прыходзіла ў час абеду, калі мужыкі спускаліся паесці. Яна глядзела на іхныя плечы, зацярушаныя мукой, жылістыя рукі і вільготнае ад поту палатно штаноў. Ейны позірк мімаволі шукаў сярод іх таго адзінага, а калі знаходзіў, яна адчувала, як кроў прылівае да твару, як робіцца гарача.

Той хлопец, той Элі – яна чула, як яго звалі – выклікаў у яе страх, неспакой, сорам. Калі яна бачыла яго, сэрца ейнае пачынала біцца і дыханне прыспешвалася. Яна намагалася глядзець халодна і абьякава. Чорныя кучаравыя валасы, магутны нос і дзіўныя, цёмныя вусны. Цёмная, пакрытая валасамі сень падпахі, калі ён выціраў з твару пот. Ён пахістваўся, калі ішоў. Некалькі разоў ён сустракаўся з ёй поглядам і пужаўся, як звер, што падышоў занадта блізка. Нарэшце яны сутыкнуліся ў вузкіх дзвярах. Яна ўсміхнулася яму.

– Прынясі мне мех мукі ў дом, – сказала яна.

З гэтага часу яна перастала чакаць мужа.

Элі паставіў мех на падлогу і зняў палатняную шапку. Камячыў яе ва ўбеленых далонях. Яна падзякавала, але ён не выйшаў. Убачыла, што ён прыкусіў вусны.

– Можа, даць табе кампоту?

Ён пагадзіўся. Яна падала кубак і глядзела, як ён п'е. Ён апусціў доўгія дзявочыя вейкі.

– Я маю да цябе просьбу...

– Я слухаю...

– Прыйдзі вечарам насячы мне дроваў. Добра?

Ён кіўнуў галавой і выйшаў.

Яна чакала ўсё папоўдні. Сабрала валасы і паглядзела на сябе ў люстэрка. Пасля, калі ён прыйшоў, калі сек дровы, яна вынесла яму кіслага малака і хлеба. Ён прысеў на калоду і з'еў. Яна сама не ведала, чаму расказала яму пра Міхала, які на вайне. Ён адказаў:

– Вайна скончылася. Усе вяртаюцца.

Яна дала яму мяшэчак мукі. Папрасіла, каб прыйшоў на наступны дзень, а наступным днём папрасіла яго, каб прыйшоў ізноў.

Элі сек дровы, чысціў печ, выпраўляў дробныя непаладкі. Яны размаўлялі рэдка і заўсёды на малаважных тэмы. Генавэфа крадком

прыглядалася да яго, і чым больш глядзела, тым больш ейны позірк прыцягваўся да яго. Пасля яна ўжо не магла на яго не глядзець. Яна пажырала яго вачыма. Ноччу ёй снілася, што яна кахаецца з нейкім мужчынам, і гэта быў не Міхал і не Элі, а нехта чужы. Яна абуджалася з пачуццём забруджанасці. Уставала, налівала ў міску вады і мыла ўсё цела. Яна хацела забыць сон. Пасля глядзела ў акно, як работнікі прыходзілі на млын. Яна бачыла, што Элі крадком паглядае на ейныя вокны. Хавалася за фіранку, злавалася на сябе, што сэрца б'ецца, як пасля бегу. “Я не буду пра яго думаць, клянуся”, – пастанаўляла яна і бралася за працу. Каля поўдня ішла да Нядзелі, заўсёды выпадкова сустракаючы Элі. Здзіўленая ўласным голасам, прасіла яго, каб зайшоў.

– Я спякла табе булку, – сказала яна і паказала на стол.

Ён нясмела сеў і паклаў перад сабой шапку. Яна села насупраць, гледзячы, як ён есць. Еў ён асцярожна і павольна. Белыя дробкі наліпалі на вусны.

– Элі?

– Так? – ёй падняў вочы.

– Табе было смачна?

– Так.

Ён працягнуў далонь праз стол да ейнага твару. Яна хутка адхіснулася.

– Не чапай мяне, – сказала яна.

Хлопец апусціў галаву. Ягоная далонь вярнулася да шапкі. Ён маўчаў. Генавэфа прысела.

– Скажы, дзе ты хацеў да мяне дакрануцца? – ціха спытала яна.

Ён узняў галаву і паглядзеў на яе. Ёй падалося, што ў ягоных вачах відаць чырвоныя водбліскі.

– Я б дакрануўся да цябе тут, – ён паказаў пальцам месца на сваёй шыі.

Генавэфа працягнула далонню па шыі, адчула пад пальцамі цёплую скуру і пульсаванне крыві. Заплюшчыла вочы.

– А пасля?

– Пасля я дакрануўся б да тваіх грудзей...

Яна глыбока ўздыхнула і адкінула галаву.

– Скажы, дзе дакладна.

– Там, дзе самае далікатнае і гарачае... Калі ласка... Дазволь...

– Не, – сказала яна.

Элі падняўся і стаў перад ёй. Яна адчувала ягонае дыханне, што пахла салодкай булкай і малаком, як дыханне дзіцяці.

– Табе нельга да мяне дакранацца. Паклянися сваім Богам, што не дакранешся да мяне.

– Курва, – выціснуў ён з сябе і кінуў на падлогу змятую шапку. Бразнулі дзверы.

Элі вярнуўся ноччу. Пачуўся далікатны стук. Генавэфа ведала, што гэта ён.

– Я забыў шапку, – сказаў ён шэптам. – Я кахаю цябе. Я клянуся, што не дакрануся да цябе, пакуль ты сама гэтага не захочаш.

Яны ўселіся ў кухні на падлозе. Палосы чырвонага жару ад печы асвятлялі іх твары.

– Спачатку няхай высветліцца, ці жывы Міхал. Усё-ткі я – ягоная жонка.

– Я буду чакаць, але скажы, як доўга?

– Не ведаю. Ты можаш на мяне паглядзець.

– Пакажы мне свае грудзі.

Генавэфа ссунула з плячэй начную кашулю. Чырвона бліснулі аголеныя грудзі і живот. Яна пачула, як Элі стрымаў дыханне.

– Пакажы, як ты мяне жадаеш, – шапнула яна.

Ён расшпіліў штаны і Генавэфа ўбачыла ягоны напружаны чэлес. Яна адчула асалоду з тых сноў, асалоду, што была ўвянчаннем усіх высілкаў, поглядаў і прыспешанага дыхання. Гэтая асалода была па-за ўсялякім кантролем, яе немагчыма было стрымаць. Тое, што адбылося цяпер, было жахліва, бо больш ужо нічога не магло адбыцца. Вось яна напаўнялася, пералівалася, сканчалася і пачыналася, і адгэтуль усё, што будзе, будзе ніякім і агідным, а голад, што абудзіцца, будзе яшчэ больш магутным, чым калі заўгодна да таго.

Час Маці Божай Яшкотлеўскай

Маці Божая Яшкотлеўская, замкнёная ў прыгожай аправе, бачыла абмежаваную частку касцёла. Яна вісела ў бакавой наве і праз гэта не магла пабачыць ані алтара, ані ўваходу з крапільніцай. Калона захіляла ад яе амбон. Яна бачыла толькі паасобных людзей, якія заходзілі ў касцёл памаліцца, альбо цэлыя іх чародкі, што рухаліся да алтара па прычасце. Падчас імшы яна бачыла профілі дзясяткаў людзей – профілі мужчынскія і жаночыя, старэчыя і дзіцячыя.

Маці Божая Яшкотлеўская была чыстым жаданнем дапамогі тым, хто хворы і пакалечаны. Яна была сілай, што божым цудам была ўпісаная ў абраз. Калі людзі паварочвалі да яе свае твары, калі варушылі вуснамі, сашчаплялі рукі на жываце альбо складалі іх на ўзроўні сэрца, Маці Божая Яшкотлеўская давала ім сілу і моц выздараўлення. Давала яе ўсім, без выключэння, не з міласэрнасці, а таму, што такою была ейная натура – даваць моц выздараўлення тым, хто гэтага патрабуе. Што адбывалася далей – вырашалі людзі. Адны дазвалялі гэтай сіле дзейнічаць у сабе і выздараўлялі. Потым яны вярталіся з памяткамі – адлітымі са срэбра, медзі альбо нават з золата мініяцюркамі вылекаваных частак цела, з пацеркамі і каралямі, якімі ўпрыгожвалі абраз.

Іншыя дазвалялі, каб моц выцякала з іх, як з дзіравага посуду, і ўбіралася ў зямлю. А потым гублялі веру ў цуд.

Так адбылося з памешчыкам Папельскім, які апынуўся перад абразом Маці Божай Яшкотлеўскай. Яна бачыла, як ён уклечыў і паспрабаваў маліцца. Але не змог, таму са злосцю падняўся і паглядзеў на каштоўныя

памяткі, на зыркія колеры святой карціны. Маці Божая Яшкотлеўская бачыла, што ягонаму целу і душы вельмі патрабавалася добрая, дапаможная сіла. І дала яму яе, заліла ёю, выкупала ў ёй. Але памешчык Папельскі быў непранікальны, бы шклянны шар, таму добрая сіла сплыла па ім на халодную касцельную падлогу і ад гэтага касцёл далікатна, ледзь адчувальна скалануўся.

Час Місі

Міся, як кожны чалавек, нарадзілася няпоўнай, разбітай на часткі, на кавалкі. Усё ў ёй было асобна – зрок, слых, разуменне, адчуванне, прадчуванне і пазнанне. Усё будучае жыццё Місі павінна было зводзіцца спачатку да складання ўсяго гэтага ў адзінае цэлае, а потым да дазволу на распад.

Ёй быў неабходны нехта, хто б стаў перад ёй і быў для яе люстэркам, у якім бы яна адбілася цалкам.

Першая згадка Місі была звязаная з вобразам абшарпанага мужчыны на дарозе да млына. Ейны бацька ледзь трымаўся на нагах, а потым часта плакаў ноччу, уваткнуўшыся ў мамыны грудзі. Таму Міся палічыла яго роўным сабе.

З таго часу яна адчувала, што ніякай сур'ёзнай розніцы паміж дарослым і дзіцём не існуе. Дзіця і дарослы чалавек – гэта пераходныя станы. Міся навочна назірала, як змяняецца яна сама і як вакол яе змяняюцца іншыя, але яна не ведала, да чаго гэта вядзе, і якая мэта гэтых зменаў. У кардоннай скрыначцы яна захоўвала памяткі пра самую сябе, спачатку зусім маленькую, а пасля і вялікую – гарусныя немаўляткавыя боцікі, маленькую шапачку, быццам пашытую на яе кулак, а не на дзіцячую галоўку, палатняную кашульку, першую сукенку. Потым яна ставіла сваю шасцігадовую ножку каля гаруснага боціка і адчувала захапляльныя законы часу.

Ад вяртання бацькі Міся пачала бачыць свет. Да таго ўсё было змазаным і нярэзкім. Да гэтага часу Міся сябе не памятала, быццам увогуле не існавала. Памятала толькі асобныя рэчы. Млын здаваўся ёй велізарнай, маналітнай брылай, без пачатку і канца, без нізу і верху. Потым яна ўбачыла млын іначай – розумам. Ён меў сэнс і форму. Гэтаксама адбывалася і з іншымі рэчамі. Калісьці, калі Міся думала “рака”, гэта значыла нешта халоднае і мокрае. Цяпер яна ведала, што рака цячэ аднекуль кудысьці, што за мостам і перад ім – тая самая рака, і што існуюць іншыя рэкі... Нажніцы – калісьці гэта была

дзіўная, складаная і цяжкая ва ўжытку прылада, якую маці выкарыстоўвала нейкім дзіўным чынам. Калі за стол сеў бацька, Міся ўбачыла, што нажніцы – гэта просты механізм з двух лёзаў. Яна зрабіла сабе нешта падобнае з дзвюх плоскіх палачак. Потым яна доўга спрабавала ўбачыць рэчы такімі, якімі яны былі раней, але бацька змяніў свет назаўсёды.

Час Місінага млынка

Людзі думаюць, што жывуць больш насычана, чым жывёлы, чым расліны, і тым больш – чым рэчы. Жывёлы адчуваюць, што жывуць больш насычана, чым расліны і рэчы. Расліны сняць, што жывуць больш насычана, чым рэчы. А рэчы існуюць і існаванне гэтае ёсць большым жыццём, чым што заўгодна іншае.

Кававы млынок Місі быў творам чыйсьці рук, якія спалучылі дрэва, парцяляну і мосенж у адзін прадмет. Дрэва, парцяляна і мосенж увасобілі ідэю мялення. Мялення зярнятак кавы, каб потым заліць іх кіпнем. Няма кагосьці, каго можна было б назваць вынаходнікам кавававых млынкаў; тварэнне – гэта толькі згадка таго, што існуе па-за часам, то бок заўсёды. Чалавек не здольны ствараць з нічога, гэта божае ўменне.

У млынка ёсць пуза з белай парцяляны, а ў пузе адтуліна, дзе ў драўляную шуфлядачку збіраецца плён працы. Пуза накрытае масянжовым капелюшом з ручкай, на канцы якой кавалак драўніны. У капелюшы ёсць ямка, якую можна закрыць – туды з шапаценнем насыпаюцца зернейкі кавы.

Кававы млынок з'явіўся на нейкай фабрыцы, а потым трапіў у чыйсьці дом, дзе кожны дзень ранкам малолі каву. Яго трымалі рукі, цёплыя і жывыя. Яны прыціскалі млынок да грудзей, у якіх пад паркалем альбо фланэллю білася чалавечае сэрца. Потым вайна сваёй воляй перанесла яго з бяспечнай кухоннай палічкі ў скрынку з іншымі рэчамі, у сакваяжы і торбы, у вагоны цягнікоў, на якіх людзі панічна ўцякалі ад нечаканай смерці. Млынок, як і кожная рэч, усмоктаў у сябе ўвесь хаос свету: абстрэльваныя цягнікі, лянівыя струменьчыкі крыві, разбураныя дамы, вокнамі якіх забавляўся штогод іншы вецер. Млынок усмоктаў у сябе цяпло астылых чалавечых целаў, і распач пакідання добра вядомага. Да яго дакраналіся розныя рукі, і ўсе яны дзяліліся з ім незлічонай колькасцю эмоцыяў і думак. Кававы млынок прымаў іх, бо гэта здольнасць любой матэрыі – затрымліваць няўлоўнае і часовае.

Міхал знайшоў яго далёка на Ўсходзе і схаваў у вайсковым заплечніку як графэй з вайны. Вечарам на пастоі ён унюхваўся ў шуфлядку – адтуль пахла бяспекай, кавай, домам.

Міся выходзіла з млынком на лаўку перад домам і круціла ручку. Ручка хадзіла лёгка, быццам млынок гуляў з ёй. Міся з лаўкі ўглядалася ў свет, а млынок круціўся і перамолваў пустую прастору. Але аднойчы Генавэфа насыпала ў яго горстку чорных зярнятак і загадала змалоць. Тады ручка закруцілася ўжо не так гладка. Кававы млынок папярхнуўся і паволі пачаў працаваць, мерна парыпваючы. Забава скончылася. У працы млынка было столькі паважнасці, што ніхто не наважыўся б яго спыніць. Ён увесь зрабіўся мяленнем. А потым да млынка, Місі і ўсяго свету далучыўся пах свежазмолатай кавы.

Калі прыгледзецца да прадметаў уважліва, з заплюшчанымі вачыма, каб не даць сябе падмануць таму вонкаваму, чым рэчы атачаюць сябе, калі дазволіць сабе недаверлівасць, можна прынамсі на хвіліну ўбачыць іх праўдзівае аблічча.

Рэчы – гэта існасці, занураныя ў іншай рэчаіснасці, дзе няма часу і руху. Мы бачым толькі іхную паверхню. Рэшта, схаваная недзе ў іншым месцы, акрэслівае значэнне і сэнс кожнага матэрыяльнага прадмету. Напрыклад, кававага млынка.

Кававы млынок – гэта кавалак матэрыі, у якім увасобленая ідэя мялення.

Млынкі мелюць і таму існуюць. Але ніхто не ведае, што наагул азначае млынок. Можа, млынок – гэта аскепак нейкага глабальнага, фундаментальнага закону перамены, закону, без якога гэты свет не мог бы абысціся альбо быў бы зусім іншы. Можа, кававыя млынкі – гэта вось рэчаіснасці, вакол якой усё круціцца і віецца. Можа, для свету яны больш важныя, чым людзі. А нават, магчыма, гэты адзін-адзіны млынок Місі – апірышча таго, што называецца Правекам.

пераклад з польскай – Марына Шода

© Olga Tokarczuk, 2010

© Марына Шода, пераклад, 2010